

## Karl Döhring as Traveler and Mediator between Multiple Worlds: A Reflection through His Book *Kunst und Kunstgewerbe in Siam*

คาร์ล เดอห์ริง นักเดินทางและผู้ประสานระหว่างโลกที่หลากหลาย:

ภาพสะท้อนผ่านหนังสือ “ศิลปะและหัตถศิลป์ในสยาม”

เฟลิทซ์ พูล์ม

กรกช อัตตวิริยะนุภาพ\*

Felix Pülm

Korakoch Attaviriyapap

Faculty of Arts, Silpakorn University, Thailand

Corresponding author\*

e-mail: korakocha@yahoo.com

Received 19-06-2022

Revised 30-09-2022

Accepted 06-10-2022

### Abstract

This article deals with the unusual and complex life and works of Karl Döhring. Döhring first came to Thailand as an architect of railway station buildings and was later appointed as King Chulalongkorn's first architect due to his outstanding expertise. Döhring then developed a keen interest in the fields of Buddhist architecture, Thai art and cultural history, and also worked as an archeologist, novelist and translator, becoming one of the most profound foreign researchers on Thailand of his time. The focus of this article lays on the book “Kunst und Kunstgewerbe in Siam”, created on behalf of King Rama VI, which was published in 1925. The book contains an extensive collection of illustrations of Siamese lacquerware. This article analyzes the structure and content of this book and draws a connection to the historical context. Hereby, the sources of the illustrations as well as the specific narrative form of the book are discussed. Based on the analysis of this book and taking into account Döhring's diverse interests and expertise, Karl Döhring can be recognized as a traveler and mediator between multiple worlds. The article also points out his cultural relativistic perspective that is distinguished from other western perceptions of Thailand.

**Keywords:** Karl Döhring, kunst und kunstgewerbe in Siam, mediator

### บทคัดย่อ

บทความนี้กล่าวถึงชีวิตที่ไม่ธรรมดาและซับซ้อนของคาร์ล เดอห์ริง ตลอดผลงานของเขา เดอห์ริงเดินทางมาสยามครั้งแรกในฐานะสถาปนิกออกแบบอาคารสถานีรถไฟต่าง ๆ และต่อมาได้รับการแต่งตั้งเป็นสถาปนิกลำดับที่หนึ่งของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอันเนื่องมาจากความเชี่ยวชาญที่โดดเด่นของเขา เดอห์ริงได้พัฒนาความสนใจในด้านสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนา ศิลปะ และประวัติศาสตร์วัฒนธรรมไทย อีกทั้งยังทำงานเป็นนักโบราณคดี นักเขียนนวนิยาย และนักแปล เขาจึงกลายเป็นหนึ่งในชาวต่างชาติที่วิจัยประเทศไทยได้ลึกซึ้งมากที่สุดคนหนึ่งในยุคสมัยของเขา บทความนี้เน้นการนำเสนอหนังสือเรื่อง “ศิลปะและหัตถศิลป์ในสยาม” ผลงานของเดอห์ริงที่ตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2468 ซึ่งเป็นงานที่เขาได้รับมอบหมายจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หนังสือนี้ประกอบด้วยภาพลายรดน้ำไทยจำนวนมาก การวิเคราะห์โครงสร้างและเนื้อหาของหนังสือเล่มนี้โดยเชื่อมโยงกับบริบททางประวัติศาสตร์ ที่มาของภาพประกอบ และรูปแบบการเล่าเรื่องอันมีลักษณะเฉพาะตัว

โดยคำนึงถึงความสนใจและความเชี่ยวชาญที่หลากหลายของเดอห์ริง สะท้อนให้เห็นภาพของคาร์ล เดอห์ริง ในฐานะนักเดินทางและผู้ประสานระหว่างโลกที่หลากหลาย บทความนี้ยังชี้ให้เห็นมุมมองทางวัฒนธรรมของเขาซึ่งแตกต่างจากที่ชาวตะวันตกคนอื่น ๆ มองประเทศไทย

**คำสำคัญ:** คาร์ล เดอห์ริง ศิลปะและหัตถศิลป์ในสยาม ผู้ประสาน

## เกริ่นนำ

คาร์ล เดอริง (Karl Döhring) เป็นชื่อที่มีคนไทยจำนวนไม่น้อยรู้จักดีในฐานะสถาปนิกผู้สร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมสำคัญหลายแห่งในประเทศไทย แม้ว่าคาร์ล เดอริง อาศัยอยู่ในประเทศไทยเพียงระยะเวลาสั้น ๆ เท่านั้น คือ น้อยกว่าเจ็ดปี ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2449-2556 แต่ถือได้ว่าเดอริงนั้นเป็นชาวเยอรมันที่สนใจศิลปะและวัฒนธรรมไทยเป็นพิเศษ และเป็นนักวิจัยประเทศไทยที่มีอิทธิพลมากที่สุดคนหนึ่ง คาร์ล เดอริง มีชื่อเต็มว่า คาร์ล ซีกฟรีด เดอริง (Karl Siegfried Döhring) เกิดที่เมืองโคโลญน์ เยอรมนี ในปี พ.ศ. 2422 เขาศึกษาสาขาวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์จากมหาวิทยาลัยเทคนิคแห่งเบอร์ลิน-ชาร์ลลอตเทินบวร์ก (Technische Universität Berlin-Charlottenburg) ในช่วงปี พ.ศ. 2442-2448 และได้เข้าศึกษาสาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ โบราณคดี และปรัชญา ที่มหาวิทยาลัยเบอร์ลิน (Universität zu Berlin)<sup>1</sup> ไปพร้อมกันด้วย ด้วยแรงบันดาลใจจากสาขาที่เรียน เขาจึงเริ่มสนใจวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทันทีกึ่งการศึกษาเดอริงได้สมัครมาเป็นสถาปนิกให้แก่รัฐบาลสยาม ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2449 เมื่อเดอริงป่วย เขาจำต้องเดินทางกลับไปรักษาตัวที่เยอรมนีในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2456 หลังจากนั้นเขาไม่ได้มีโอกาสกลับมาสยามประเทศอีกเลย คาร์ล เดอริง เสียชีวิตลงในปี พ.ศ. 2484 ด้วยวัย 62 ปี ที่เมืองดาร์มชตัท (Darmstadt)<sup>2</sup>

“ช่วงเวลาที่ดีที่สุดในชีวิตของข้าพเจ้าคือช่วงที่อยู่ในสยาม ที่ซึ่งข้าพเจ้าได้ปฏิบัติหน้าที่เป็นข้าราชการอยู่นานก่อนเกิดสงคราม [...] สิ่งที่ไม่อาจลืมได้เลยคืองานเฉลิมฉลองราวเทพนิยายที่เกิดขึ้นในพระนคร ความสง่างามที่มีอาจบรรยายได้ของบรรดาขบวนแห่อันยิ่งใหญ่ทั้งทางน้ำและทางบก เทศกาลทางพุทธศาสนาตามวัดวาอารามทั้งดงามตระการตา การแสดงอันอลังการในคำคืนที่มีจันทร์ฉาย การพ่อนราเต็มรูปแบบของบรรดาหญิงงาม การแสดงหนังใหญ่อันทรงพลังด้วยตัวละครที่มีชีวิตชีวา ตัวหนังที่แกะสลักอย่างมีศิลปะจากหนังควาย” (Döhring, 1937 : 384)

ข้อความข้างต้นซึ่งตัดตอนมาจากไต่ถ้อยเกี่ยวกับอัตชีวประวัติที่เขียนไว้ในนวนิยายของเขาเรื่อง *Flucht aus Buddhas Gesetz* ('การหลีกหนีจากคำสอนของพระศาสดา') ชี้ให้เห็นชัดเจนว่าเดอริงมีความประทับใจสยามประเทศมากเพียงใด แต่นอกเหนือไปจากความผูกพันนี้แล้ว เดอริงยังเป็นผู้ที่โดดเด่นในฐานะนักท่องโลกและประสานระหว่างโลกที่แตกต่างกันในหลากหลายมิติ เดอริงอาศัยและทำงานในประเทศและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ย้ายไปมาระหว่างแวดวงสังคมต่าง ๆ พัฒนาความสนใจและความเชี่ยวชาญทางวิชาการในหลากหลายสาขาร่วมกัน ด้วยพื้นฐานเช่นนี้เขาจึงท่องไปมาระหว่างโลกแห่งความคิดที่แตกต่างกันและเป็นผู้ที่เข้าใจและเชื่อมโยงโลกและสังคมที่แตกต่างกันให้เข้ากันได้เป็นอย่างดี และภาพดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นชัดเจนในผลงานของเขา บทความนี้เขียนขึ้นเพื่อนำเสนอวิถีชีวิตอัน “ไม่ธรรมดา” ในฐานะนักเดินทางและผู้ประสานระหว่างโลกอันหลากหลายซึ่งเป็นภาพสะท้อนที่ผู้เขียนวิเคราะห์ได้จากการศึกษาประวัติของเขาจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ และหนังสือ “ศิลปะและหัตถศิลป์ในสยาม” (Döhring, 1925b; 1925c) ผลงานดังกล่าวเป็นผลงานสำคัญที่สุดชิ้นหนึ่งของคาร์ล เดอริงและได้รับการแปลเป็นภาษาไทยในปี พ.ศ. 2565 นี้<sup>3</sup>

<sup>1</sup> ชื่อเดิมของมหาวิทยาลัยฮุมโบลท์ เบอร์ลิน (Humboldt-Universität zu Berlin)

<sup>2</sup> ประวัติของเดอริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งรายละเอียดในส่วนที่เกี่ยวกับการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมในประเทศไทยสามารถอ่านได้ที่บทความของ กฤษณา หงษ์อุเทน (Honguten, 1999) หรือในวิทยานิพนธ์ที่ตีพิมพ์เป็นภาษาเยอรมันของผู้เขียนคนเดียว (Daroonthanom, 1998)

<sup>3</sup> หนังสือเล่มนี้ได้รับการแปลโดยคณาจารย์ภาควิชาภาษาเยอรมัน คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร และอยู่ในระหว่างจัดพิมพ์

## คาร์ล เดอห์ริงกับอาชีพการงานที่หลากหลาย

### 1. คาร์ล เดอห์ริง ในฐานะสถาปนิกแห่งราชสำนักสยาม

ในระยะแรกของการทำงานในสยาม เดอห์ริงได้รับมอบหมายให้ทำงานกับกรมรถไฟหลวง เขาร่วมงานก่อสร้างสถานีรถไฟหัวลำโพง สถานีรถไฟหลักแห่งใหม่ในกรุงเทพมหานครและมีส่วนรับผิดชอบในการวางแผนและดูแลอาคารต่าง ๆ รวมไปถึงสถานีรถไฟบางกอกน้อย (ธนบุรี) พิษณุโลก พิจิตร และอุตรดิตถ์<sup>4</sup> อาคารต่าง ๆ เหล่านี้มีความโดดเด่นเป็นพิเศษตรงที่มีรูปแบบผิดแปลกไปจากอาคารอื่น ๆ ในประเทศไทยในสมัยนั้น อาคารสถานีรถไฟพิษณุโลกมีลักษณะที่ทำให้นึกถึงบ้านไม้แบบที่มีอยู่ทั่วไปทางตอนใต้ของเยอรมนี<sup>5</sup> ในขณะที่อาคารสถานีรถไฟบางกอกน้อย ถูกสร้างขึ้นในรูปแบบของศิลปะเอ็กส์เพรสชันนิสต์ที่เน้นการใช้อิฐ (Eckold, 2012)

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2452 เดอห์ริงได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้ควบคุม สถาปนิก และวิศวกร ในกระทรวงมหาดไทย และทำยี่สิบเจ็ดพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงแต่งตั้งเขาดำรงตำแหน่งสถาปนิกลำดับที่หนึ่ง ภารกิจแรก ๆ ของเขานั้นรวมถึงการวางผังเมืองให้แก่เมืองที่พระองค์ประสงค์ใช้เป็นที่พักผ่อนสองเมือง คือ นครปฐมและเพชรบุรี นอกจากนั้นเดอห์ริงได้รับมอบหมายงานให้สร้างอาคารหลายแห่งด้วย ในบรรดาผลงานเหล่านั้น อาคารที่โดดเด่นในกรุงเทพมหานคร ได้แก่ วังของพระองค์เจ้าดิlighนพรัฐ<sup>6</sup> วังวรดิศ ซึ่งเป็นวังของกรมพระยาดำรงราชานุภาพ รวมถึงพระตำหนักของพระนางสุขุมลมารศรี พระมารดาของกรมพระนครสวรรค์วรพินิต หรือตำหนักสมเด็จฯ ในบริเวณวังบางขุนพรหม ผลงานก่อสร้างของคาร์ล เดอห์ริงที่ดูเหมือนว่าจะสร้างความประทับใจและมีคนกล่าวถึงมากที่สุด คือ พระรามราชนิเวศน์ (วังบ้านปืน) ในจังหวัดเพชรบุรี ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นที่พักผ่อนในฤดูฝนสำหรับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

รูปแบบสถาปัตยกรรมของคาร์ล เดอห์ริง มีความโดดเด่นเป็นอย่างยิ่งตรงที่ไม่ได้เป็นการเลียนแบบตึกทรงยุโรปมาตรง ๆ แต่เป็นการผสมผสานองค์ประกอบของยุโรปและของไทยเข้าด้วยกันแบบที่หลอมรวมเป็นสิ่งใหม่ แม้ว่าอาคารต่าง ๆ ที่เขาออกแบบนั้น จะเผยให้เห็นถึงศิลปะแนวประวัติศาสตร์นิยม บาร็อค หรือแนวศิลปะของยุโรป แต่ก็สะท้อนให้เห็นความคิดสร้างสรรค์ส่วนตัวของเขาอย่างเห็นได้ชัดจนจนทำให้อาคารต่าง ๆ เหล่านี้มีลักษณะเฉพาะตัวที่โดดเด่น และเมืองประกอบหลายประการที่เป็นแบบศิลปะแนวยูเกินชไตล (Jugendstil) หรืออาร์ต นูโว (Chungsiriarak, 1996 : 87-92) เดอห์ริงยังมีพรสวรรค์เป็นพิเศษที่จะทำให้อาคารที่เขาออกแบบมีลักษณะสอดคล้องกับความชอบและความต้องการของเจ้าของจนก่อให้เกิดผลงานสร้างสรรค์ทางสถาปัตยกรรมที่มีเพียงหนึ่งเดียว ในขณะที่วังของพระองค์เจ้าดิlighนพรัฐเน้นความมั่งคั่ง เหมาะแก่การใช้สอย แต่เดอห์ริงกลับออกแบบให้พระตำหนักของพระนางสุขุมลมารศรีกลายเป็นวังที่นำเสนอความสวยงามสง่าของสตรีเพศ และพระราชวังสำหรับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เพชรบุรีนั้นก็มีลักษณะใหญ่โต โอ่อ่า สง่างาม เพื่อให้คู่ควรกับพระบารมีของพระราชอำนาจของเดอห์ริงจึงนับเป็นตัวอย่างที่ดีของการนำเอาสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกมาประยุกต์เข้ากับสถาปัตยกรรมไทยในแนวคิดแบบประโยชน์นิยม (Honguten, 1999 : 26-27)

### 2. เดอห์ริงในฐานะนักประวัติศาสตร์ศิลปะและนักโบราณคดี

เดอห์ริงค่อย ๆ ถอนตัวจากอาชีพสถาปนิก ซึ่งเป็นอาชีพดั้งเดิมของเขา ด้วยความเหนื่อยหน่ายเป็นอันมากกับการแก่งแย่งแข่งขันกับบรรดาผู้เชี่ยวชาญด้านการก่อสร้างจากนานาชาติ (Eckold, 2012) ในเวลาต่อมา เดอห์ริงค้นพบสายงานใหม่ ๆ สำหรับตัวเขาเองและอุทิศตนให้แก่งานด้านศิลปะ วัฒนธรรม โบราณคดี และประวัติศาสตร์ศิลปะของสยาม ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2455 เดอห์ริงยังได้รับหน้าที่เป็นผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร หรือ “พิพิธภัณฑ์หลวง” ในสมัยนั้น และเริ่มมีบทบาท

<sup>4</sup> คาร์ล เดอห์ริง ได้ออกแบบอาคารต่าง ๆ สำหรับกรมรถไฟไว้หลายหลัง อย่างไรก็ตาม ไม่ค่อยมีหลักฐานปรากฏว่าแบบก่อสร้างเหล่านั้นได้นำมาใช้ก่อสร้างจริงหรือไม่ ยกเว้นแต่แบบก่อสร้างอาคารรับรองของสถานีรถไฟหัวลำโพงเท่านั้นที่มีหลักฐานยืนยันว่าไม่ใช่แบบของเดอห์ริง (Chungsiriarak, 1999, p. 34).

<sup>5</sup> ลักษณะบ้านดังกล่าวเรียกเป็นภาษาเยอรมันว่า Fachwerkhaus หมายถึง บ้านไม้ที่มีลักษณะเด่นคือ ใช้ไม้ขนาดใหญ่เป็นโครงค้ำยันในส่วนของผนังบ้าน

<sup>6</sup> วังแห่งนี้เป็นวังแห่งแรกที่เดอห์ริงได้ออกแบบก่อสร้าง ปัจจุบันคือที่ทำการของการไฟฟ้านครหลวง สามเสน (Honguten, 1999, pp. 18-19)

หน้าที่ในการขุดค้นและศึกษาวิจัยทางโบราณคดีหลายโครงการทางตอนเหนือของประเทศไทย นอกจากนี้ เขายังได้รับมอบหมายจากราชพิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยาที่เมืองมิวนิค<sup>7</sup>ให้นำผลงานด้านประวัติศาสตร์ศิลป์จำนวนมากจากประเทศไทยไปจัดแสดงที่ประเทศเยอรมนี (Goepper, 1982 : 143) ผลงานที่รวบรวมวัตถุอันทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ศิลป์ของเดอห์ริงมีบทบาทสำคัญต่อการจัดแสดงนิทรรศการพิเศษที่มีชื่อว่า “ศิลปะและหัตถศิลป์ในสยาม” (Kunst und Kunstgewerbe in Siam) นิทรรศการดังกล่าวจัดแสดง ณ ราชพิพิธภัณฑ์หัตถศิลป์ เมืองเดรสเดิน (Königliches Kunstgewerbemuseum zu Dresden) ในปี พ.ศ. 2455 ซึ่งเป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งที่นิทรรศการดังกล่าวมีชื่อเดียวกันกับหนังสือเล่มที่จะนำเสนอในบทความนี้<sup>8</sup> จากข้อมูลในสูจิบัตรนิทรรศการดังกล่าวยังพบว่าเดอห์ริงได้มอบผลงานอันมีค่าหลายชิ้นให้แก่พิพิธภัณฑ์หลายแห่งในเยอรมนี ซึ่งเป็นเจ้าของผลงานหลัก ๆ ที่นำมาแสดงในนิทรรศการ (Gurlitt, 1912 : 3-4)<sup>9</sup> อย่างไรก็ตาม แม้ว่าชื่อของนิทรรศการดังกล่าว และชื่อของหนังสือเล่มนี้จะเป็นชื่อเดียวกัน แต่เนื้อหาที่นำเสนอในสองแหล่งนี้มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน ผลงานที่นำมาจัดแสดงในนิทรรศการ “ศิลปะและหัตถศิลป์ในสยาม” นั้นเป็นศิลปวัตถุเป็นส่วนใหญ่ อย่างเช่น พระพุทธรูปหรือเทวรูปในศาสนาฮินดูรวมถึงเครื่องเคลือบต่าง ๆ ในขณะที่หนังสือ “ศิลปะและหัตถศิลป์ในสยาม” นำเสนองานลายรดน้ำ การตกแต่ง ตลอดจนลวดลายประดับต่าง ๆ บนประติมากรรมและผนัง ซึ่งเป็นงานที่พบบ่อยในวัด

ผลงานศิลปวัตถุอีกมากมายของเดอห์ริงเก็บอยู่ที่พิพิธภัณฑ์ศิลปะเอเชียแห่งชาติฝรั่งเศส (Musée Guimet) อีกทั้งเดอห์ริงยังมีบทบาทในการช่วย นายแอร์นส์ อดาลแบร์ต คูห์น (Ernst Wilhelm Adalbert Kuhn) ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาและวรรณคดีอินเดียและนักวิจัยด้านพุทธศาสนาในการจัดทำเอกสารบันทึกเกี่ยวกับวัฒนธรรมมอญ (Walravens, 2001 : 85)<sup>10</sup>

### 3. เดอห์ริงกับพรสวรรค์อันหลากหลายในด้านวิชาการและการประพันธ์

เมื่อออกจากสยามและเดินทางกลับไปที่เยอรมนีแล้ว เดอห์ริงเลิกอาชีพดั้งเดิมของเขาคือสถาปนิก และมุ่งมั่นที่จะทำงานเป็นนักประวัติศาสตร์ศิลป์อิสระและนักเขียน ตลอดจนสร้างความก้าวหน้าทางวิชาการ สิ่งหนึ่งที่โดดเด่นในด้านความก้าวหน้าทางวิชาการเฉกเช่นเดียวกับการเริ่มอาชีพการงานด้านอื่นของคาร์ล เดอห์ริงก็คือความกระหายใคร่รู้ที่มากกว่าปกติ และความสนใจอันกว้างขวางและข้ามพรมแดนของสาขาวิชาต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้เขาจึงจบการศึกษาระดับปริญญาเอกถึงสามสาขาวิชาด้วยกัน ปริญญาดุษฎีบัณฑิตใบแรกที่เขาได้รับ คือ ดุษฎีบัณฑิตสาขาวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ ซึ่งได้รับในปี พ.ศ. 2454 จากมหาวิทยาลัยเทคนิค เดรสเดิน จากวิทยานิพนธ์เรื่อง *Das Prachedi in Siam* ('พระเจดีย์ในสยาม') (Döhrring, 1912) ต่อมาในปี พ.ศ. 2457 เดอห์ริงได้รับปริญญาดุษฎีบัณฑิตสาขาวิชาโบราณคดีและประวัติศาสตร์ศิลปะจากมหาวิทยาลัยแอร์ลันเจน (Universität Erlangen) โดยเขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง *Der Böt (Haupttempel) in den siamesischen Tempelanlagen* ('โบสถ์ (อาคารหลักในวัด) ในพุทธสถานแห่งสยาม') (Döhrring, 1914) และในปี พ.ศ. 2459 เขาได้จบการศึกษาระดับปริญญาเอกในสาขานิติศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยไกรฟส์วัลท์ (Universität Greifswald)

<sup>7</sup> เนื่องจากในสมัยที่เดอห์ริงมาอยู่ที่ประเทศไทยนั้น เยอรมนีหรือปรัสเซียยังคงปกครองโดยมีพระมหากษัตริย์ (พระเจ้าวิลเฮล์มที่ 2) พิพิธภัณฑ์เยอรมันจึงยังมีชื่อเรียกที่ใส่คำขยายว่า *königlich* หรือ “แห่งพระมหากษัตริย์” ในการกล่าวถึงพิพิธภัณฑ์เหล่านี้จึงเรียกชื่อเป็น “ราชพิพิธภัณฑ์” และใช้ชื่อตามที่เดอห์ริงใช้ในงานเขียนต่าง ๆ ปัจจุบันพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ คือ “พิพิธภัณฑ์ห้าทวีป เมืองมิวนิค” (Museum Fünf Kontinente)

<sup>8</sup> ถึงแม้ว่าชื่อของนิทรรศการดังกล่าว และชื่อของหนังสือเล่มนี้จะเป็นชื่อเดียวกัน แต่เนื้อหาที่นำเสนอในสองแหล่งนี้มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน ผลงานที่นำมาจัดแสดงในนิทรรศการ “ศิลปะและหัตถศิลป์ในสยาม” นั้นเป็นศิลปวัตถุเป็นส่วนใหญ่ อย่างเช่น พระพุทธรูปหรือเทวรูปในศาสนาฮินดู รวมถึงเครื่องเคลือบต่าง ๆ ในขณะที่หนังสือ “ศิลปะและหัตถศิลป์ในสยาม” นำเสนองานลายรดน้ำ การตกแต่ง ตลอดจนลวดลายประดับต่าง ๆ บนประติมากรรมและผนัง ซึ่งเป็นงานที่พบบ่อยในวัด

<sup>9</sup> ข้อมูลเกี่ยวกับการที่เดอห์ริงได้มอบสิ่งของต่าง ๆ ให้แก่พิพิธภัณฑ์สัตววิทยาและมานุษยวิทยา-ชาติพันธุ์วิทยาแห่งเดรสเดิน พิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยาแห่งเบอร์ลิน และพิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยาแห่งมิวนิค ปรากฏบนเว็บไซต์ของพิพิธภัณฑ์ทั้งสามแห่งด้วย

<sup>10</sup> แม้ว่าปัจจุบันในแวดวงการศึกษาเกี่ยวกับที่มาของศิลปวัตถุจากเอเชียและแอฟริกาที่จัดแสดงอยู่ในยุโรปนั้นจะมีข้อถกเถียงเกี่ยวกับที่มาของศิลปวัตถุเหล่านี้ แต่กรณีของการขนส่งศิลปวัตถุของสยามที่ คาร์ล เดอห์ริง ดูแลในสมัยนั้นเกิดขึ้นผ่านความร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดกับหน่วยงานของรัฐโดยเฉพาะอย่างยิ่งกรมศิลปากร โดยปรากฏหลักฐานในจดหมายโต้ตอบระหว่างเดอห์ริงกับฝ่ายอำนวยการของพิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยา คือ พิพิธภัณฑ์เรเก็นสเทราร์ค-เฮร์สท์ โคโลญจน์ (HStK, 1927)

ในระหว่างปี พ.ศ. 2455 ถึงปี พ.ศ. 2468 เดอห์ริง มีผลงานตีพิมพ์มากมาย ทั้งที่เป็นหนังสือเล่มและเป็นบทความต่าง ๆ โดยเป็นเรื่องเกี่ยวกับการก่อสร้าง ตลอดจนศิลปะและวัฒนธรรมของสยาม ซึ่งมีผู้อ่านแพร่หลายตลอดจนได้รับการอ้างอิงถึงทั้งจากบุคคลที่ร่วมสมัยกับเขาและนักวิชาการรุ่นหลัง นอกเหนือจากหนังสือ “ศิลปะและหัตถศิลป์ในสยาม” แล้ว เดอห์ริง ยังมีผลงานหนังสือที่ตีพิมพ์อีก 2 เล่ม ที่จัดเป็นชุดเดียวกัน นั่นคือ *Buddhistische Tempelanlagen in Siam* (‘พุทธศาสนสถานในสยาม’) (Döhrring, 1916) ในปี พ.ศ. 2453 และหนังสือที่เป็นผลงานด้านมานุษยวิทยา คือ *Siam. Land und Volk* (‘แผ่นดินและผู้คนชาวสยาม’) (Döhrring, 1923) ในปี พ.ศ. 2465 หนังสือทั้งสองเล่มเป็นการศึกษาที่ละเอียดละเอียดยิ่งและมีส่วนในการพัฒนาด้านการวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมของประเทศไทยเป็นอันมาก อีกทั้งยังโดดเด่นด้วยผลงานภาพถ่ายอันชัดเจนและภาพถ่ายจำนวนนับไม่ถ้วน อย่างไรก็ตาม วิลเทอร์ อี. เจ. ทิปส์ (Tips, 2000 : vii-viii) ได้กล่าวว่าผลงานเหล่านี้โดยเฉพาะงานที่เขียนเกี่ยวกับวัดนั้นจัดว่ายังผิวเผินและไม่ค่อยมีการอ้างอิงถึงวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง จนไม่อาจถือว่าเป็นงานวิชาการที่สมบูรณ์ได้ในทางตรงกันข้าม สมชาติ จึงสิริอารักษ์ กล่าวว่าหนังสือ “พุทธศาสนสถานในสยาม” ถือได้ว่าเป็นตำราทางสถาปัตยกรรมไทยเล่มแรกสุดและดีที่สุดเท่าที่เคยมีนักวิชาการชาวต่างประเทศเขียนขึ้นมา (Chungsiriarak, 1996 : 87)

กลางคริสต์ทศวรรษ 1920 (พ.ศ. 2463-พ.ศ. 2472) เดอห์ริงได้ขยายขอบเขตการทำงานของเขาออกไปอีก โดยเปลี่ยนนิยายแนวอาชญากรรมจำนวนมากเป็นภาษาเยอรมัน หนังสือแปลเหล่านี้ยังคงมีการตีพิมพ์อยู่จนถึงปัจจุบัน ในระหว่างปี พ.ศ. 2470 ถึง พ.ศ. 2480 เดอห์ริงยังได้เขียนนวนิยายแนวอาชญากรรมสิบสองตอนออกมา 4 เรื่อง ซึ่งบางส่วนใช้ชื่อนามแฝงว่า ราวี ราเวนโดร (Ravi Ravendro) นวนิยายเหล่านี้อ้างอิงเค้าโครงเรื่องจริงและมีท้องเรื่องอยู่ในประเทศไทยในช่วงสมัยที่เดอห์ริงอาศัยอยู่ ตัวอย่างเช่น นวนิยายเรื่อง *Im Schatten Buddhas. Roman eines siamesischen Prinzen* (‘ใต้เงาพระศาสดา เรื่องเล่าของเจ้าชายสยาม’) ในปี พ.ศ. 2470 (Döhrring, 1927) เรื่องสมมติที่บรรยายเรื่องราวชีวิตของเจ้าชายชาตรีซึ่งเดอห์ริงได้นำเอาต้นแบบของตัวละครนี้มาจากบุคคลจริง คือ พระองค์เจ้าดิถลกนพรัฐ ผู้ซึ่งเดอห์ริงได้ไปออกแบบอาคารวังให้และเดอห์ริงได้กล่าวไว้ว่าตนเป็นพระสหายของพระองค์ (Döhrring, 1927 : 8)<sup>11</sup>

## หนังสือ “ศิลปะและหัตถศิลป์ในสยาม” โดย คาร์ล เดอห์ริง

### 1. บริบททางประวัติศาสตร์ที่เอื้อให้เกิดหนังสือ “ศิลปะและหัตถศิลป์ในสยาม”

หนังสือ “ศิลปะและหัตถศิลป์ในสยาม” ถือได้ว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมชิ้นหนึ่งที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ของชาติสยาม ในการจัดทำหนังสือเล่มนี้ คาร์ล เดอห์ริง ได้รับการสนับสนุนสำคัญจากรัฐบาลไทยสมัยนั้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ซึ่งครองราชย์อยู่ในช่วงนั้น (Daroonthanom, 1999 : 8) เดอห์ริงได้กล่าวถึงการให้การสนับสนุนครั้งนี้ไว้หลายแห่งในหนังสือเล่มดังกล่าว อาทิ บนหน้าปกมีการอ้างถึงว่า “โดยได้รับมอบหมายจากรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรสยาม” อีกทั้งก่อนเข้าสู่ส่วนเนื้อหาของหนังสือยังมีการเขียนคำอุทิศแด่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยยกย่องพระองค์ว่า “ทรงเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งวิจิตรศิลป์และศาสตร์ความรู้ต่าง ๆ ด้วยพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ในการสนับสนุนศิลปะแบบเก่าของสยามถูกปลุกให้กลับมามีชีวิต” (Döhrring, 1925b : Title page)

การสนับสนุนให้เกิดหนังสือเล่มนี้ เป็นเพียงส่วนหนึ่งของโครงการจำนวนมากที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำริขึ้นเพื่อส่งเสริมการศึกษาวิจัยและการนำเสนอศิลปะและวัฒนธรรมไทย ในระหว่างที่พระองค์ทรงครองราชย์ (พ.ศ. 2453-2468) พระองค์ได้ทรงดำเนินมาตรการด้านนโยบายวัฒนธรรมไว้มากมายเพื่อที่จะธำรงรักษาสมบัติของชาติไว้ภายใต้การดูแลของรัฐและจัดระเบียบใหม่ ในช่วงนั้นมีงานศึกษาด้านโบราณคดีที่เป็นไปตามพระราชประสงค์และพระองค์ทรงสนับสนุนให้มีการเขียนบันทึกประวัติศาสตร์ของชาติไว้ มาตรการหนึ่งที่เป็นนโยบายทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญและมีบทบาทยาวนานตั้งแต่ครั้งนั้น คือ การก่อตั้งกรมศิลปากร ในปี พ.ศ. 2454 โดยให้มีหน้าที่รับผิดชอบหลักดูแลการบำรุงรักษาวัตถุโบราณและการสร้างพระพุทธรูป ตลอดจนการดูแลและจัดระเบียบพิพิธภัณฑ์ต่าง ๆ ในประเทศ กรมศิลปากรเข้ามามีบทบาทรวมหน้าที่ของหลายหน่วยงานรัฐเข้าด้วยกัน โดยอยู่ภายใต้กำกับของกระทรวงทรัพย์สินพระมหากรุณาธิคุณ (Krairiksh, 2013 : 23)

<sup>11</sup> แก่นเรื่องของนวนิยายเรื่องนี้เกี่ยวข้องกับคุณค่าของพุทธศาสนาและคุณค่าของวัฒนธรรมสยาม โดยเดอห์ริงบรรยายชีวิตของตัวเอกในเรื่องและวิพากษ์วิจารณ์กระแสจักรวรรดินิยมที่มีต่อพัฒนาการของสยาม (Kaewsumrit, 2009, p. 51)

เดอห์ริงได้วิเคราะห์บริบทของการสร้างสรรค์งานในสยามประเทศไว้ด้วย โดยกล่าวว่าสยามและประเทศอื่น ๆ ในเอเชียล้วนประสบปัญหาที่มีการนำเข้าสินค้าราคาถูกที่ผลิตในยุโรป จนทำให้การสร้างสรรค์งานศิลปะของชาตินั้นถูกลดทอนความสำคัญและใกล้สูญหาย แต่ก็มีพยายามในการจะทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ตัวอย่างหนึ่งที่เดอห์ริงกล่าวถึงยุทธวิธีของสยามประเทศก็คือ การจัดตั้งกรมช่างสิบหมู่ซึ่งเขาเองก็ถือเป็นพื้นฐานความรู้ด้านช่างที่สัมพันธ์กับสิ่งที่เขาต้องการนำเสนอในหนังสือ “ศิลปะและหัตถศิลป์ในสยาม” (Döhrring, 1925b : 6)

## 2. ความเป็นมาของหนังสือ “ศิลปะและหัตถศิลป์ในสยาม”

หนังสือ “ศิลปะและหัตถศิลป์ในสยาม” เป็นผลงานหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศิลปะของไทย หนังสือเล่มนี้นำเสนอผลการรวบรวมงานลายรดน้ำอันน่าประทับใจของไทย ซึ่งเผยให้เห็นถึงประเพณีทางศิลปะที่มีมายาวนานนับศตวรรษรวมถึงความเชี่ยวชาญระดับสูงของงานหัตถศิลป์ของสยาม ภาพต่าง ๆ ที่นำมาแสดงให้เห็นเป็นจำนวนมากเป็นผลงานที่เกิดจากภาพเขียนลายเส้นอันละเอียดของเดอห์ริง ผู้ซึ่งเขียนงานเหล่านี้เสร็จในระหว่างที่พำนักอยู่ในประเทศไทย ภาพเหล่านี้ส่วนใหญ่จะมาจากวัดไทย ที่ซึ่งเดอห์ริงได้คัดลอกภาพพิมพ์ประติมากรรม รูปปั้น รูปหล่อ หน้าต่าง ผนัง และเครื่องใช้สอยต่าง ๆ เก็บไว้ ก่อนที่จะนำมาบันทึกในรูปแบบของหนังสือเพื่อเก็บรักษาสืบต่อไป เหล่านี้ไว้ให้คนรุ่นหลัง

ผลงานหนังสือ Kunst und Kunstgewerbe in Thailand (‘ศิลปะและหัตถศิลป์ในสยาม’) ซึ่งคาร์ล เดอห์ริง ระบุปีที่ตีพิมพ์ ผลงานเล่มนี้ไว้ในประวัติของเขาว่าเป็นปี พ.ศ. 2468<sup>12</sup> เกิดจากความร่วมมือระหว่างสำนักพิมพ์ ยูเลียส บาร์ท (Julius Bard) กรุงเบอร์ลิน และสำนักพิมพ์เอเชีย พับลิชชิง เฮาส์ บางกอก (Asia Publishing House Bangkok) และพิมพ์ขึ้นโดยโรงพิมพ์ กุสตาฟ อัชเชอร์ (Gustav Ascher) กรุงเบอร์ลิน ขนาดของหนังสือที่พิมพ์เป็นขนาดใหญ่ คือ 50 x 64 เซนติเมตร ทั้งนี้ มีการจัดพิมพ์หนังสือขึ้นในสองรูปแบบ รูปแบบแรกเป็น “ฉบับธรรมดา” ประกอบด้วยหนังสือสองเล่ม คือ หนังสือเนื้อหาและหนังสือประมวลภาพอย่างละหนึ่งเล่ม ทั้งสองเล่มพิมพ์สีดำนีลและทองบนกระดาษสีเหลือง เย็บเล่มเป็นปกผ้าไหมสีน้ำตาล และพิมพ์สีทองบนปกหน้าและหลัง ส่วนรูปแบบที่สองเป็น “ฉบับหรู” ซึ่งฉบับนี้ประกอบด้วยหนังสือรวมสามเล่ม คือ หนังสือเนื้อหาหนึ่งเล่ม และหนังสือประมวลภาพจำนวน 2 เล่ม ตัวเล่มหนังสือเนื้อหาของ “ฉบับหรู” นั้นเหมือนกันกับ “ฉบับธรรมดา” ทุกประการ แต่หนังสือประมวลภาพใน “ฉบับหรู” นั้นจัดทำแยกออกเป็นสองเล่ม โดยบางส่วนเป็นงานปิดทองด้วยมือและวาดทับบนกระดาษสีดำนีล ปกเป็นผ้าไหมสีแดงและพิมพ์แบบปั๊มทองบนปกหน้าและปกหลัง นอกจากหนังสือนี้จะตีพิมพ์เป็นภาษาเยอรมันแล้วยังมีการตีพิมพ์เนื้อหาเดียวกันเป็นหนังสือภาษาอังกฤษด้วย โดยใช้ชื่อว่า Art and Art Industry in Siam (Döhrring, 1925a) ซึ่งจัดพิมพ์เป็นหนังสือชุดสองเล่ม<sup>13</sup> อย่างไรก็ตาม ผลจากการสืบค้นข้อมูลในท้องตลาดต่าง ๆ หลายแห่งทั่วโลกพบว่าหนังสือ “ศิลปะและหัตถศิลป์ในสยาม” ฉบับภาษาเยอรมันซึ่งจัดพิมพ์ในรูปแบบ “ฉบับธรรมดา” นั้นมีข้อมูลที่พิมพ์ผิด กล่าวคือมีการระบุไว้บนหน้าปกว่า “ประกอบด้วยหนังสือเนื้อหาหนึ่งเล่มพร้อมภาพประกอบ 62 ภาพ และหนังสือประมวลภาพสองเล่ม” (Döhrring, 1925b) แต่ในความเป็นจริงมีหนังสือประมวลภาพเพียงเล่มเดียว

องค์ความรู้ที่นำเสนอในหนังสือเล่มนี้เป็นสิ่งที่เดอห์ริงได้รวบรวมไว้ก่อนหน้านั้นหลายปีแล้ว ดังปรากฏหลักฐานว่าในปี พ.ศ. 2454 รัฐบาลสยามได้ส่งผลงานที่ได้มาจากการศึกษาค้นคว้าเทคนิคการลงรักปิดทองและภาพเขียนลายเส้นลวดลายของ

<sup>12</sup> เนื่องจากในตัวหนังสือไม่มีการระบุปีที่พิมพ์ พบว่ามีข้อมูลเกี่ยวกับปีที่พิมพ์ของหนังสือเล่มนี้หลากหลายแตกต่างกันออกไป อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนได้ไปสืบค้นแฟ้มเอกสารเกี่ยวกับประวัติของคาร์ล เดอห์ริง ที่หอจดหมายเหตุประวัติศาสตร์แห่งเมืองโคโลญน์ (HASK, 1927) และพบว่าเดอห์ริงได้ระบุปีที่ตีพิมพ์ของหนังสือเล่มนี้ไว้ว่าเป็นปี ค.ศ. 1925 (พ.ศ. 2468) ทั้งนี้เนื่องจากแม้ว่าเขาจะเริ่มต้นเขียนหนังสือเล่มนี้ไว้นานแล้ว แต่ต้องหยุดชะงักกลางคัน และกลับมาเขียนต่อจนเสร็จหลังสงครามโลกครั้งที่ 1

<sup>13</sup> ข้อมูลเกี่ยวกับการตีพิมพ์หนังสือชุดนี้ฉบับภาษาเยอรมันแยกเป็นสองรูปแบบ คือ “แบบธรรมดา” และ “แบบหรู” รวมทั้งการตีพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษนั้นผู้เขียนพบในใบโฆษณาภาษาเยอรมันของสำนักพิมพ์ยูเลียส บาร์ท เบร์ลินและร้านขายหนังสือเก่า คา. เอฟ. เคอห์เลอร์ (K.F. Koehlers Antiquarium) เมืองไลพ์ซิก ซึ่งจัดพิมพ์ขึ้นในขนาดเดียวกันกับหนังสือ “ศิลปะและหัตถศิลป์ในสยาม” และแทรกอยู่ในหนังสือนี้เล่มที่หม่อมเจ้าปิยะรังสิต รังสิต ทรงประทานแก่อสมุทมหาวินิจฉัยศิลปากร วังท่าพระ นอกจากนี้ ในปี พ.ศ. 2542 สยามสมาคมฯ ได้จัดพิมพ์หนังสือ Art and Art Industry in Siam ขึ้นใหม่ (The Siam Society under Royal Patronage, 1999) หนังสือฉบับภาษาอังกฤษนี้มีเนื้อหาตรงกันกับหนังสือ Kunst und Kunstgewerbe in Siam (Döhrring, 1925a; 1925b) เป็นส่วนใหญ่ แต่ก็มีส่วนที่แตกต่างกันอยู่บ้างเล็กน้อย

เดอห์ริงเข้าประกวดในงานนิทรรศการแห่งโลก ณ เมืองตูริน ประเทศอิตาลี และได้รับรางวัลเหรียญทอง (Honguten, 1999 : 17; HASTK, 1927) ในคำนำของสุจิตต์นิทรรศการ “ศิลปะและหัตถศิลป์ในสยาม” ในปี พ.ศ. 2455 คอรัลเลียส กัวร์ลิตท์ (Gurlitt, 1912 : 3-4) ผู้ซึ่งเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ของเดอห์ริงนั้น ก็ได้มีการกล่าวถึง “ผลงานอันสง่างาม” เรื่อง “ศิลปะและหัตถศิลป์ในสยาม” ว่ากำลังจะตีพิมพ์ โดยกัวร์ลิตท์ได้กล่าวชื่นชมว่าเดอห์ริงนั้น “ทำทุกสิ่งด้วยความรู้สึกพร้อมอุทิศตนและทุ่มเทกำลังกายตลอดจนกำลังทรัพย์ของตน”

### 3. โครงสร้างและเนื้อหา: หนังสือเนื้อหาและหนังสือประมวลภาพ

หนังสือ “ศิลปะและหัตถศิลป์ในสยาม” ประกอบด้วยหนังสือเนื้อหาและหนังสือประมวลภาพ ในขณะที่ในหนังสือเนื้อหาเน้นการบรรยายภูมิหลังเกี่ยวกับขนบทางศิลปะของสยามและอธิบายเกี่ยวกับภาพประกอบตลอดจนบรรยายถึงภาพในหนังสือประมวลภาพ เล่มที่เป็นหนังสือประมวลภาพนั้นเน้นนำเสนอเฉพาะภาพที่เป็นภาพขนาดใหญ่เท่านั้น ทั้งภาพประกอบและภาพในหนังสือประมวลภาพแสดงให้เห็นถึงผลงานลายรดน้ำของสยาม ซึ่งอาศัยแบบร่างต่าง ๆ ที่เดอห์ริงได้รวบรวมไว้ในระหว่างที่เขาทำงานวิจัยในสยามประเทศ ข้อแตกต่างที่สำคัญระหว่างภาพประกอบในหนังสือเนื้อหา กับภาพในหนังสือประมวลภาพคือขนาดของภาพ ในขณะที่ภาพประกอบทั้ง 62 ภาพในหนังสือเนื้อหาเป็นภาพขนาดเล็กที่ใส่แทรกเข้าไปประกอบในตัวเนื้อหา มีภาพใหญ่ขนาดเต็มหน้ากระดาษผสมบ้างเล็กน้อย ภาพที่นำเสนอในหนังสือประมวลภาพทั้ง 50 ภาพ<sup>14</sup> เป็นภาพขนาดใหญ่กว่า และตีพิมพ์เต็มแผ่นหน้ากระดาษ ลักษณะของภาพที่ปรากฏจึงเหมือนกับแผ่นกระดานขนาดใหญ่ เรียกเป็นภาษาเยอรมันว่า *Tafel*<sup>15</sup> หรือ plate ในภาษาอังกฤษ

ภายในเล่มเนื้อหา หลังจากการเกริ่นนำสั้น ๆ เกี่ยวกับขนบในการสร้างสรรค์งานศิลปะของไทยแล้วมีการนำเสนอเนื้อหาสามหัวข้อด้วยกัน คือ เทคนิคศิลปะลายรดน้ำแบบสยาม คำบรรยายภาพประกอบ และคำบรรยายภาพในหนังสือประมวลภาพ ในส่วนที่เกี่ยวกับกระบวนการผลิตผลงานลายรดน้ำแบบสยาม เดอห์ริงบรรยายอย่างละเอียดถึงวิธีการทำ วัสดุที่ใช้ กระบวนการทำงาน และเทคนิคต่าง ๆ จากนั้นเดอห์ริงได้บรรยายถึงภาพประกอบและภาพในหนังสือประมวลภาพ โดยกล่าวถึงสถานที่ซึ่งเขาได้ค้นพบต้นแบบของภาพร่างที่เขาบันทึกไว้ และบรรยายแนวคิดที่ซ่อนอยู่ ฉากต่าง ๆ ตลอดจนแบบของลวดลาย ซึ่งมีทั้งการบรรยายภาพกว้าง ๆ และการบรรยายโดยเล่าเรื่องราวต่าง ๆ อย่างละเอียด ดังจะนำเสนอในลำดับต่อไป ส่วนในหนังสือประมวลภาพนั้นให้ความสำคัญต่อการนำเสนอภาพเป็นหลัก คำบรรยายภาพที่ปรากฏมีเพียงข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ตั้ง และภาพที่นำเสนอเท่านั้น โดยมีรูปแบบที่ชัดเจน กล่าวคือ เริ่มด้วยคำบรรยายภาพสั้น ๆ ในหน้าแรกจากนั้นในหน้าถัดไปก็จะเป็นตัวภาพเต็มหน้ากระดาษสลับกันไปเช่นนี้ตลอดทั้งเล่ม

### 4. สถานที่อันเป็นที่มาของภาพประกอบและภาพในหนังสือประมวลภาพ

ต้นแบบของภาพวาดที่เดอห์ริงร่างเก็บไว้นั้นมาจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย อาทิ ตู้พระธรรม หนังสือนิทาน ปกหนังสือ กรอบประตู เสาประตู บานประตู เสา กรอบหน้าต่าง ชุมประตู่ จิตรกรรมฝาผนัง พรม และแท่นบูชา ในภาพเหล่านี้มีทั้งเนื้อหาที่เป็นสิ่งที่อยู่ในธรรมชาติ อย่างเช่น สัตว์ พืช ดอกไม้ ใบไม้ แต่ก็ก็มีหลายภาพเกี่ยวข้องกับศาสนาและเทพปกรณัมหรือจากพุทธประวัติ สถานที่ต่าง ๆ ที่ซึ่งเดอห์ริงได้ไปค้นพบต้นแบบเหล่านี้และเป็นแรงบันดาลใจให้เขาวาดภาพบันทึกไว้ ส่วนใหญ่อยู่ในกรุงเทพมหานคร ตารางต่อไปนี้นำเสนอภาพรวมเกี่ยวกับสถานที่ซึ่งเป็นที่มาของภาพประกอบและภาพในหนังสือประมวลภาพเรียงตามลำดับความถี่ที่ปรากฏ ในตารางจะแสดงชื่อวัดทั้งที่เป็นชื่อที่เดอห์ริงเรียกในหนังสือและชื่อในปัจจุบัน

<sup>14</sup> เดอห์ริงกำหนดหมายเลขของภาพต่าง ๆ ในหนังสือประมวลภาพไว้รวม 50 ภาพ แต่มีอยู่ 3 ภาพ ที่ประกอบด้วยภาพย่อย ๆ 3 ภาพ ด้วยเหตุนี้ ภาพทั้งหมดที่ปรากฏในหนังสือประมวลภาพจึงมีจำนวนรวมทั้งสิ้น 56 ภาพ

<sup>15</sup> ลักษณะการเรียกภาพขนาดใหญ่ว่า *Tafel* นั้นถือได้ว่าเป็นอีกหนึ่งเอกลักษณ์ที่พบได้ในงานของเดอห์ริง ดังตัวอย่างเช่นในงานเขียนเรื่อง “แผ่นดินและผู้คนชาวสยาม” ซึ่งภาพประกอบในหนังสือนั้นเป็นภาพขนาดใหญ่ เดอห์ริงก็เรียกภาพต่าง ๆ เหล่านี้ว่า *Tafel* เช่นกัน (Döhrring, 1923, p. 60)

Table 1 สถานที่ของภาพประกอบในหนังสือเนื้อหา

| สถานที่                               |                                    | ภาพประกอบเลขที่         | จำนวน     |
|---------------------------------------|------------------------------------|-------------------------|-----------|
| ชื่อที่เดอห์ริงเรียก                  | ชื่อในปัจจุบัน                     |                         |           |
| <b>วัด</b>                            |                                    |                         | <b>38</b> |
| 1. วัดพลับพลาชัย                      | วัดพลับพลาชัย                      | 3, 15, 21, 33, 34       | 5         |
| วัดคอก                                |                                    |                         |           |
| 2. วัดสุทัศน์                         | วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร   | 56, 57, 58, 62          | 4         |
| 3. วัดเทพศิรินทร์                     | วัดเทพศิรินทราวาส ราชวรวิหาร       | 16, 31, 32              | 3         |
| 4. วัดโสมนัสวิหาร                     | วัดโสมนัสราชวรวิหาร                | 29, 47, 48              | 3         |
| 5. วัดบุญศิริอำมาตย์                  | วัดบุญศิริมาตยาราม                 | 35, 36, 61              | 3         |
| 6. วัดเบญจมบพิตร                      | วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม           | 5, 6                    | 2         |
| 7. วัดบพิตรพิมุข                      | วัดบพิตรพิมุขวรวิหาร               | 23, 54                  | 2         |
| 8. วัดยานนาวา                         | วัดยานนาวา                         | 43, 44                  | 2         |
| 9. วัดกัลยาณมิตร                      | วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร            | 52, 53                  | 2         |
| 10. วัดพระแก้ว                        | วัดพระศรีรัตนศาสดาราม              | 59, 60                  | 2         |
| 11. วัดจักรวรรดิ                      | วัดจักรวรรดิราชาวาสวรมหาวิหาร      | 4                       | 1         |
| 12. วัดราชาธิวาส                      | วัดราชาธิวาสราชวรวิหาร             | 9                       | 1         |
| 13. วัดเกาะ                           | วัดสัมพันธวงศารามวรวิหาร           | 10                      | 1         |
| 14. วัดสำเพ็ง                         | วัดปทุมคงคาราชวรวิหาร              | 13                      | 1         |
| 15. วัดอรุณ                           | วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร      | 14                      | 1         |
| 16. วัดน้อยทองอยู่                    | วัดน้อยทองอยู่                     | 19                      | 1         |
| 17. วัดอนงค์                          | วัดอนงค์ารามวรวิหาร                | 22                      | 1         |
| 18. วัดสังข์กระจาย                    | วัดสังข์กระจายวรวิหาร              | 30                      | 1         |
| 19. วัดคอกหมู                         | วัดสิตาราม                         | 50                      | 1         |
| 20. วัดพระยาไย                        | วัดพระยาไย                         | 51                      | 1         |
| หอพระสมุดแห่งชาติ <sup>16</sup>       | หอสมุดแห่งชาติ                     | 1, 7, 8, 17, 18, 49, 55 | 7         |
| <b>งานสะสมส่วนตัว</b>                 |                                    |                         | <b>9</b>  |
| 1. หลวงนิมิตเวสสุกรรม                 |                                    | 11, 12, 24, 27, 28      | 5         |
| 2. นายอยู่                            |                                    | 39, 40                  | 2         |
| 3. งานสะสมส่วนตัว ไม่ระบุชื่อเจ้าของ  |                                    | 20, 41                  | 2         |
| <b>พิพิธภัณฑ์ในเยอรมนี</b>            |                                    |                         | <b>4</b>  |
| ราชพิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยา เบอร์ลิน | พิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยา เบอร์ลิน | 2, 37, 38, 42           | 4         |
| แบบร่างของสยาม                        |                                    | 25, 26, 45, 46          | 4         |
| <b>รวม</b>                            |                                    |                         | <b>62</b> |

<sup>16</sup> ในหนังสือ “ศิลปะและหัตถศิลป์แห่งสยาม” เดอห์ริงเรียก “หอสมุดแห่งชาติ” เป็นภาษาเยอรมันว่า Königliche Nationalbibliothek (Royal National Library) ซึ่งชื่อนี้ไม่ได้ใช้เรียกในภาษาไทย แต่มีคำเรียกหอสมุดแห่งแรก ๆ ที่ตั้งขึ้นในประเทศไทยว่า “หอพระสมุด” เช่น หอพระสมุดวชิรญาณ หอพระสมุดวชิราวุธ ฯลฯ ในที่นี้จึงใช้ชื่อเป็น “หอพระสมุดแห่งชาติ” เพื่อให้เห็นความแตกต่างกับชื่อในปัจจุบัน

Table 2 สถานที่ของภาพในหนังสือประมวลภาพ

| สถานที่                                              |                                                                    | ภาพเลขที่                                        | จำนวน     |
|------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------|-----------|
| ชื่อที่เดอห์ริงเรียก                                 | ชื่อในปัจจุบัน                                                     |                                                  |           |
| <b>วัด</b>                                           |                                                                    |                                                  | <b>33</b> |
| 1. วัดสุทัศน์                                        | วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร                                   | 1, 2, 17, 18, 19, 31, 32, 33                     | 8         |
| 2. วัดพระแก้ว                                        | วัดพระศรีรัตนศาสดาราม                                              | 6ก, 14, 21ค, 35                                  | 4         |
| 3. วัดเบญจมบพิตร                                     | เบญจมบพิตรดุสิตวนาราม                                              | 8, 11, 12, 21ข <sup>17</sup>                     | 4         |
| 4. วัดยานนาวา                                        | วัดยานนาวา                                                         | 4, 40ก, 40ข                                      | 3         |
| 5. วัดพลับพลาชัย                                     | วัดพลับพลาชัย                                                      | 15, 16, 50                                       | 3         |
| 6. วัดจักรวรรดิ                                      | วัดจักรวรรดิราชาวารวรมหาวิหาร                                      | 40ค, 43, 44                                      | 3         |
| 7. วัดน้อยทองอยู่                                    | วัดน้อยทองอยู่                                                     | 36, 37                                           | 2         |
| 8. วัดสำเพ็ง                                         | วัดปทุมคงคาราชวรวิหาร                                              | 6ข                                               | 1         |
| 9. วัดราชาธิวาส                                      | วัดราชาธิวาสราชวรวิหาร                                             | 23                                               | 1         |
| 10. วัดมกุฏกษัตริย์                                  | วัดมกุฏกษัตริยารามราชวรวิหาร                                       | 29                                               | 1         |
| 11. วัดอรุณ                                          | วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร                                      | 42                                               | 1         |
| 12. วัดตึก                                           | วัดชัยชนะสงคราม                                                    | 48                                               | 1         |
| 13. วัดทอง                                           | วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร                                            | 49                                               | 1         |
| <b>หอพระสมุดแห่งชาติ</b>                             |                                                                    | 3, 5, 10, 13, 20, 25, 26, 27, 30, 34, 39, 41, 45 | <b>13</b> |
| <b>สมบัติส่วนบุคคล</b>                               |                                                                    |                                                  | <b>4</b>  |
| 1. หลวงนิมิตรเวสสุกรรม                               | หลวงนิมิตรเวสสุกรรม                                                | 21ก, 28                                          | 2         |
| 2. นายอยู่                                           | นายอยู่                                                            | 6ค                                               | 1         |
| 3. เจ้าพระยาวรพงศ์                                   | เจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์                                             | 7                                                | 1         |
| <b>พิพิธภัณฑ์ในเยอรมนี</b>                           |                                                                    |                                                  | <b>6</b>  |
| 1. ราชพิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยา เบอร์ลิน             | พิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยา เบอร์ลิน (Ethnologisches Museum Berlin)  | 9, 22, 38                                        | 3         |
| 2. ราชพิพิธภัณฑ์มานุษยวิทยา-ชาติพันธุ์วิทยา เดรสเดิน | พิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยา เบอร์ลิน (Museum für Völkerkunde Berlin) | 46, 47                                           | 2         |
| 3. ราชพิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยา มิวนิค               | พิพิธภัณฑ์ห้าทวีป มิวนิค (Museum fünf Kontinente München)          | 24                                               | 1         |
| <b>รวม</b>                                           |                                                                    |                                                  | <b>56</b> |

จากทั้งสองตารางข้างต้นจะเห็นได้ว่าต้นแบบของภาพประกอบในสมุดเนื้อหาและภาพขนาดใหญ่ในหนังสือประมวลภาพมาจากแหล่งที่ทั้งเหมือนและแตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม ทั้งหมดอยู่ในกรุงเทพมหานคร ในบรรดา 118 ภาพจากหนังสือทั้งสองเล่ม ปรากฏว่า 71 ภาพมาจากวัด รวม 23 แห่ง ซึ่งนับว่ามีสัดส่วนมากกว่าครึ่ง วัดเหล่านี้ส่วนหนึ่งเป็นวัดที่เป็นที่รู้จักกันดี เช่น วัดสุทัศน์ วัดอรุณ วัดพระแก้ว หากนับจำนวนภาพโดยรวมแล้วจะมีภาพจากวัดสุทัศน์ มากที่สุด คือ 12 ภาพ นอกเหนือจากนี้

<sup>17</sup> กรณีที่ภาพประกอบด้วยภาพย่อย 3 ภาพ ซึ่งมีที่มาจากสถานที่แตกต่างกัน ในตารางนี้จะระบุเป็นตัวอักษร ก ข และ ค กำกับไว้ด้วย โดยเรียงลำดับตามที่เดอห์ริงกล่าวถึงในการบรรยายภาพนั้น ๆ ซึ่งมีการเรียงลำดับแตกต่างกันออกไปในแต่ละภาพ เช่น ภาพ 6 เดอห์ริงบรรยายจากภาพซ้ายต่อด้านภาพขวาและภาพกลาง แต่ภาพ 21 เป็นภาพกลาง ซ้าย และขวา ดังนั้นเป็นต้น

มีทั้งวัดขนาดเล็กกว่าและอาจเป็นที่รู้จักน้อยกว่า และจะเห็นได้ว่ามีทั้งวัดหลวงและวัดราษฎร์<sup>18</sup> แหล่งอื่น ๆ ที่ปรากฏเช่นกันก็คือ หอสมุดแห่งชาติ ของสะสมส่วนบุคคล และพิพิธภัณฑ์ในเยอรมนี

## 5. รูปแบบการนำเสนอเนื้อหาและเล่าเรื่อง

เนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือ “ศิลปะและหัตถศิลป์ในสยาม” สะท้อนให้เห็นถึงความรอบรู้ของเดอห์ริงในหลายด้านด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นความรู้เกี่ยวกับเทคนิคลายรดน้ำของไทย ความรู้ด้านศิลปะเปรียบเทียบระหว่างศิลปะของสยามกับประเทศอื่น ๆ ในเอเชีย ตลอดจนศิลปะของยุโรป รวมถึงความรู้ด้านวรรณกรรมอันเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อทางศาสนาของชาวสยาม โดยเฉพาะที่เป็นเรื่องราวผสมผสานระหว่างเรื่องราวในพุทธศาสนาและศาสนาฮินดู

คาร์ล เดอห์ริง แสดงความชื่นชมศิลปะของสยาม โดยเน้นประเด็นที่ว่าแม้ศิลปะของสยามจะได้รับอิทธิพลจากต่างชาติอย่างหลากหลาย แต่สามารถดัดแปลงให้เข้ากับผลงานของตนอย่างลงตัวและผสมกลมกลืนกันจนไม่สามารถแยกแยะออกจากกันได้ ทั้งยังมีเอกลักษณ์ของตนเองและความสวยงามไม่แพ้ใคร จนสามารถประทับใจชาวสยามไว้ที่งานศิลปะได้ เดอห์ริงยังได้กล่าวเปรียบเทียบศิลปะของสยามกับศิลปะของชาติอื่น ๆ คือ ญี่ปุ่น จีน อินเดีย มองโกเลีย เวียดนาม เปอร์เซีย กรีซ ยุโรป ทั้งนี้ ในบางครั้งเป็นการกล่าวโดยรวม แต่บางครั้งมีการกล่าวถึงลวดลายที่มีความคล้ายกันอย่างชัดเจน เช่น “ดอกเบญจมาศ และดอกกล้วยไม้ที่ปรากฏในภาพทำให้นึกถึงฝีมือของชาวจีนและชาวอันนัม (เวียดนาม)” (Döhrring, 1925b : 16) เดอห์ริงบรรยายว่าวิธีการลงรักแบบสยามนั้นแตกต่างจากการลงรักแบบจีน ญี่ปุ่น และยุโรป และให้ข้อสังเกตว่าทองที่ใช้ในงานของยุโรปนั้นไม่เหมาะกับงานลงรักปิดทองแบบชาวคำของชาวสยาม (Döhrring, 1925b : 14)

ข้อน่าสังเกตอีกประการหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นการเป็นบุคคลข้ามวัฒนธรรมของเดอห์ริง คือ การระบุไว้ในวัตถุประสงค์ของการเขียนหนังสือ “ศิลปะและหัตถศิลป์ในสยาม” ว่านอกจากจะเป็นไปเพื่อบำรุงรักษาศิลปะของสยามแล้ว เขายังหวังว่าหัตถศิลป์ของยุโรปจะได้รับแนวคิดใหม่ ๆ อันมีค่าจากศิลปะสยามได้เช่นกัน (Döhrring, 1925a : 8) นับเป็นมุมมองข้ามวัฒนธรรมที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากไม่ได้ผูกติดกับภาพแบบเหมารวม (stereotype) ที่มองภาพว่าโลกตะวันตกเป็นใหญ่และโลกตะวันออกต้องเป็นผู้ตาม แต่กลับชี้ให้เห็นคุณค่าของศิลปะจากโลกตะวันออกที่อาจให้แรงบันดาลใจแก่โลกตะวันตกได้เช่นกัน

ในส่วนของเรื่องเล่าที่ปรากฏในการบรรยายภาพต่าง ๆ ของเดอห์ริงนั้นอาจจัดแบ่งเป็นเรื่องเล่าจากวรรณกรรมใหญ่ ๆ สองชุด คือ รามเกียรติ์ซึ่งเป็นวรรณคดีที่ไทยรับอิทธิพลมาจากรamayana ของอินเดีย และเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา ซึ่งประกอบด้วยเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติและชาดก ในเรื่องรามเกียรติ์นั้น เดอห์ริงได้มีการกล่าวถึงแก่นเรื่องที่เป็นการต่อสู้ระหว่างพระราม และทศกัณฐ์ อีกทั้งยังได้นำเสนอตัวละครอื่น ๆ ในเรื่องตามที่ปรากฏในผลงานลายรดน้ำที่เดอห์ริงเลือกมานำเสนอในหนังสือเล่มนี้ ตัวอย่างเช่น หนุมาน สุครีพ พิเภก นางเบญจกาย

ภาพที่เดอห์ริงเลือกมานำเสนอในหนังสือเล่มนี้ ยังเอื้อให้เดอห์ริงกล่าวถึงเทพเจ้าและเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ ซึ่งเชื่อมโยงกับความเชื่อของชาวสยามด้วย ดังตัวอย่างเช่น พระอินทร์ พระพรหม พระนารายณ์ โทณพราหมณ์ เมขลา เทพอรชุน และยักษ์รามสูร มีการเล่าถึงฉากการเดินทางท่องนรกและสวรรค์ของพระมัลลย์ ฉากที่เหล่าเทวดาแสดงความเคารพต่อพระพุทธเจ้า อีกทั้งยังบรรยายสถานที่สำคัญที่ปรากฏในวรรณคดีศาสนาของสยามอยู่บ่อยครั้งด้วย เช่น พระจุฬามณีเจดีย์ เขาพระสุเมรุ ในส่วนของชาดกนั้น เดอห์ริงได้ให้ข้อมูลว่าชาดกเป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าในชาติต่าง ๆ ก่อนมาประสูติเป็นพระพุทธเจ้า และเล่าเนื้อเรื่องจากชาดกสองเรื่องที่อยู่ในเทศาภิชาดก คือ มโหสถชาดกและสุวรรณสามชาดก

นอกจากลักษณะเด่นในการนำเสนอมุมมองที่เป็นการเปรียบเทียบและเล่าเรื่องราวต่าง ๆ แล้ว หนังสือ “ศิลปะและหัตถศิลป์ในสยาม” ยังมีลักษณะการเขียนที่อาจจัดว่าเป็นหนังสือวิชาการได้เช่นกัน หากผู้อ่านสนใจในเนื้อหาเชิงประวัติศาสตร์หรือวรรณกรรมให้ลึกซึ้งขึ้นก็จะสามารถตามหาอ่านเพิ่มเติมได้ ทั้งนี้เนื่องจากเดอห์ริงมักมีการกล่าวถึงผลงานวิชาการหรือผลงานสร้างสรรค์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องไว้ด้วย ตัวอย่างเช่นการกล่าวถึงข้อเขียนของ Jodocus Shouten อยู่หลายครั้ง ซึ่งทำให้การให้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของเดอห์ริงนั้นดูหนักแน่นยิ่งขึ้น เนื่องจากชาวฮอลันดาผู้นี้ เป็นผู้จัดการบริษัทการค้าฮอลันดาประจำ

<sup>18</sup> ในกรณีของวัดราษฎร์มีภาพจากวัดพลับพลาชัยจำนวนมากที่สุด คือ 8 ภาพ โดยมีการเรียกชื่อวัดแตกต่างกัน คือ มีเรียกทั้ง “วัดพลับพลาชัย” และ “วัดคอก”

กรุงศรีอยุธยาในรัชกาลพระเจ้าปราสาททองที่ได้เขียนจดหมายเหตุที่ทำให้เห็นภาพกรุงศรีอยุธยาในสมัยนั้นไว้ในปี พ. ศ. 2179<sup>19</sup> หรือการกล่าวถึงพจนานุกรมซึ่งเป็นที่รู้จักในยุคนั้นโดยได้อ้างอิงคำแปลคำว่า “มะลิ” ในพจนานุกรมของปาเลอกัวส์ (Pallegoix, 1896) นอกจากนี้ เดอห์ริงยังมีความรอบรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยโดยมีการกล่าวอ้างอิงถึงงานหรือบริบททางประวัติศาสตร์ในรัชสมัยของกษัตริย์ต่าง ๆ ไว้หลายพระองค์ อาทิ พระบาทสมเด็จพระบรมโกศ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลที่ร่วมสมัยในขณะนั้นที่เดอห์ริงพำนักอยู่เมืองไทย อย่างเช่น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ความโดดเด่นประการหนึ่งของหนังสือ “ศิลปะและทัศนศิลป์ในสยาม” ก็คือ การสะท้อนให้เห็นถึงพรสวรรค์ของเดอห์ริงในการเขียนงานวิชาการโดยใช้ชนบทของการเขียนหนังสืออ่านเล่นที่คนนิยมอ่าน เป็นการให้ความรู้ แต่สื่อสารด้วยภาษาที่เข้าใจง่ายและไม่มีการอ้างอิงแหล่งที่มาตามขนบการเขียนงานวิชาการโดยทั่วไป จึงมีลักษณะเฉพาะที่เหมือนหนังสือ “วิชาการยอดนิยม” หรือ “วิชาการอ่านง่าย” ที่ในวัฒนธรรมเยอรมันเรียกว่า Populärwissenschaft (popular science)

### คาร์ล เดอห์ริง ในฐานะผู้ประสานระหว่างโลกที่แตกต่าง

ในบทนี้จะกล่าวถึงบุคลิกที่โดดเด่นของเดอห์ริงอีกครั้ง ทั้งนี้ ผู้เขียนประสงค์จะเน้นแนวคิดที่ว่า เดอห์ริงนั้นเป็นผู้ที่โดดเด่นในฐานะผู้เปลี่ยนและประสานระหว่างโลกที่แตกต่าง โลกอันมีหลากหลายมิติ เดอห์ริงอาศัยและทำงานในประเทศและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ย้ายไปมาระหว่างวงสังคมต่าง ๆ และพัฒนาความสนใจและความเชี่ยวชาญทางวิชาการในหลายสาขาร่วมกัน ด้วยพื้นฐานเช่นนี้เขาจึงท่องเที่ยวไปมาระหว่างโลกแห่งความคิดที่แตกต่างกันและมักกลายเป็นคนที่โดดเด่นในฐานะผู้ที่เข้าใจและเชื่อมโยงโลกและสังคมที่แตกต่างให้เข้ากันได้เป็นอย่างดี

มิติแรกในโลกหลากหลายใบของ คาร์ล เดอห์ริง เกี่ยวข้องกับสถานะทางสังคม เดอห์ริง มาจากพื้นเพครอบครัวชาวนา แต่ในช่วงเวลาที่เขาอยู่ในสยาม ได้เข้าสู่แวดวงชนชั้นสูงสุดของประเทศ เขาเกิดในย่านเอเรนเฟิลด์ (Ehrenfeld) ซึ่งเป็นชนชั้นกรรมกรของเมืองโคโลญ และเข้าเรียนในโรงเรียนหลายแห่งที่นั่น จนกระทั่งครอบครัวย้ายไปที่ Königsberg และ Neustettin (Dumur, 1994 : 1) การศึกษาและความสำเร็จในอาชีพการงานทำให้เขาสามารถไต่บันไดสังคมชั้นที่สูงขึ้น การทำงานที่ประสบความสำเร็จของเขาในฐานะสถาปนิกในสยามปูทางให้เขาเข้าสู่ชนชั้นสูงในประเทศแห่งนี้ เดอห์ริงจึงได้รู้จักกับบุคคลที่มีตำแหน่งสูงจากวงการการเมืองและการทหารตลอดจนเชื้อพระวงศ์ และมีความสัมพันธ์ส่วนตัวอันดีกับบุคคลเหล่านั้น นอกจากการเป็นสถาปนิกลำดับที่หนึ่งของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เดอห์ริงยังเป็นที่ปรึกษาของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและเป็นคนใกล้ชิดของพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูงหลายพระองค์ เดอห์ริงจึงมีความสัมพันธ์กับราชสำนักสยามโดยตรง ซึ่งเขาก็ได้รับการยกย่องอย่างสูงในฐานะแขกรับเชิญที่ผู้คนอยากพบเจอและเป็นผู้เชี่ยวชาญที่ผู้คนเคารพ แม้จะมีต้นกำเนิดที่ไม่ใช่ขุนนาง แต่เดอห์ริงได้รับการยอมรับและยกย่องจากขุนนางชั้นสูงของสยาม อีกทั้งยังได้รับรางวัลและเครื่องราชอิสริยาภรณ์มากมาย อาทิ เครื่องราชอิสริยาภรณ์อันเป็นที่เชิดชูยิ่งช้างเผือก ชั้นที่ 4 และเหรียญรัชมังกลาภิเษก (Dumur, 1994 : 2)

ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ในช่วงเวลาที่ความแตกต่างทางชนชั้นแบบดั้งเดิมอันผูกอยู่กับชนชั้นตามชาติกำเนิดและอภิสิทธิ์ต่าง ๆ ที่มีอยู่ทั่วไปทั้งในเอเชียและยุโรปกำลังค่อย ๆ เริ่มมีการเสื่อมลง ความก้าวหน้าทางการงานของเดอห์ริง จึงถือได้ว่าเป็นสิ่งที่น่าชื่นชมยกย่อง ในหนังสือ “ศิลปะและทัศนศิลป์ในสยาม” เดอห์ริงพยายามที่จะเชื่อมโยงชนชั้นทางสังคมที่แตกต่างกันในแง่ของศิลปะและวัฒนธรรม ดังที่เขาได้เขียนบรรยายไว้ว่าศิลปะแห่งสยามไม่ค่อยเป็นที่รู้จักเพราะในอดีตศิลปะได้รับการส่งเสริมและเฉลิมฉลองในแวดวงราชสำนักเป็นหลักและสงวนไว้สำหรับชนชั้นปกครอง และการอนุรักษ์ศิลปะแห่งสยามและผลักดันให้มีชีวิตขึ้นมาใหม่เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงได้มากขึ้นจึงเป็นจุดมุ่งหมายหลักในการพิมพ์หนังสือเล่มนี้ (Döhring, 1925b : 5-8) เดอห์ริงจึงถือเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของผู้ที่เชื่อมโยงระหว่างมิติที่แตกต่างระหว่างสังคมชั้นสูงกับประชาชนทั่วไป

<sup>19</sup> ชื่อที่เป็นที่รู้จักและพบในเอกสารทางประวัติศาสตร์เป็นส่วนใหญ่คือ Joost Schouten ซึ่งชื่อ Joost เป็นชื่อยุโรปหนึ่งของ Jodocus เนื้อหาที่เดอห์ริงกล่าวอ้างถึงน่าจะมาจากผลงานเรื่อง A True Description of the Mighty Kingdoms of Japan and Siam ซึ่งเขาเขียนร่วมกับ Francis Caron เนื่องจากเป็นงานที่ถูกอ้างอิงถึงอยู่บ่อย (Schouten, 1935)

มิติที่สองแห่งโลกที่แตกต่างของเดอห์ริงคือโลกแห่งภาษาและการสื่อสาร ในฐานะนักแปลเดอห์ริงถือว่าเป็นผู้เชื่อมโยงระหว่างโลกแห่งภาษาต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ระหว่างปี พ.ศ. 2472-2482 เขาได้แปลนวนิยายนักสืบจำนวน 256 เรื่องจากภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทย โดยเป็นผลงานของ Edgar Wallace<sup>20</sup> ถึง 169 เรื่อง ซึ่งเขาเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์การแปลแต่เพียงผู้เดียวในประเทศที่พูดภาษาเยอรมัน (Dumur, 1994 : 3) นอกจากนี้ เดอห์ริงตั้งใจเล่าเรียนภาษาไทยจนสามารถอ่านออกเขียนได้ ความรู้ทางด้านภาษาไทยของเขาทำให้เขามีโอกาสได้ศึกษาหาความรู้และเข้าใจศิลปะและวัฒนธรรมไทยได้อย่างถ่องแท้ (Honguten, 1999 : 9) คำภาษาไทยที่ใช้เป็นจำนวนมากในงานเขียนของเขา ข้อมูลเกี่ยวกับศิลปะตลอดจนวัฒนธรรมและความเชื่อของคนไทยที่เขาเสนอผ่านเรื่องเล่าต่าง ๆ ในหนังสือ “ศิลปะและหัตถศิลป์แห่งสยาม” สะท้อนให้เห็นว่าเขามีความรู้เกี่ยวกับภาษาและวัฒนธรรมไทยอย่างลึกซึ้ง

ในแง่มุมของโลกที่แตกต่างในด้านการใช้ภาษา คาร์ล เดอห์ริง ยังเป็นสื่อกลางระหว่างการใช้ภาษาวิชาการกับการใช้ภาษาสื่อสารตามวัฒนธรรมสมัยนิยม เขาเป็นผู้ท่อกลระหว่างสาขาวิชาต่าง ๆ เดอห์ริงเป็นทั้งนักวิชาการด้านศิลปะและวัฒนธรรมและเป็นนักประพันธ์ นักแปลที่มีความรู้ การผสมผสานความเป็นนักวิชาการกับผู้สร้างสรรค์งานวรรณกรรมได้อย่างลงตัว ทำให้เขาวิธีการถ่ายทอดความรู้เชิงข้อเท็จจริงไปสู่โลกวิชาการได้อย่างน่าเชื่อถือ ในขณะเดียวกันก็สามารถเล่าเรื่องแนวสมมติและเน้นจินตนาการเกี่ยวกับสยามได้อย่างน่าสนใจ และหนังสือ “ศิลปะและหัตถศิลป์ในสยาม” ถือได้ว่าเป็นตัวอย่างผลงานที่ชี้ให้เห็นว่าคาร์ล เดอห์ริง มีคุณสมบัติของนักท่อกลแห่งภาษาในแง่ของการผสานระหว่างโลกแห่งภาษาวิชาการกับภาษาของนักเล่าเรื่องแบบง่าย ๆ

ท้ายที่สุด เดอห์ริงเป็นนักท่อกลโลกและประสานโลกที่แตกต่างในฐานะสื่อกลางหรือผู้เชื่อมโยงระหว่างศิลปะและวัฒนธรรมของเอเชียและยุโรป ในฐานะคนที่มีความสามารถและรอบรู้ทั้งเรื่องตะวันตกและตะวันออก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความรู้สึกตื่นตาตื่นใจและหลงใหลในศิลปะและวัฒนธรรมของสยามเป็นสิ่งที่ฝังลึกอยู่ในใจของเดอห์ริงทำให้เขามุ่งมั่นที่จะสร้างสรรค์ผลงานที่ทำให้เห็นคุณค่าของงานศิลปะนี้ เดอห์ริงศึกษาจริงจังเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมทางศาสนา ประวัติศาสตร์ศิลปะและวัฒนธรรมของสยาม ซึ่งเป็นสิ่งที่มิถิษาการต่างชาตร่วมสมัยน้อยคนนักทำ อีกทั้งเขายังได้ถ่ายทอดความรู้อันมากมายที่ได้รับมาสู่แวดวงวิชาการเยอรมัน ความมุ่งมั่นดังกล่าวสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนในการทำหนังสือ “ศิลปะและหัตถศิลป์แห่งสยาม” หนังสือเล่มนี้เป็นผลงานเล่มหนึ่งที่ตีพิมพ์ในประเทศเยอรมนีและเป็นสื่อแห่งการเชื่อมโยงนี้ นอกจากนี้ อารตี แก้วสัมฤทธิ์ (Kaewsumrit, 2012 : 204) ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับการรับรู้เกี่ยวกับเดอห์ริงในสมัยนั้น ได้ให้ข้อสรุปไว้ว่า บทวิจารณ์เกี่ยวกับเดอห์ริงส่วนใหญ่นั้นเป็นไปในเชิงบวกและนับว่าเขาได้รับการยอมรับในฐานะผู้เชี่ยวชาญ อีกทั้งในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ผู้คนในเยอรมนียังมีความรู้เกี่ยวกับสยามค่อนข้างน้อย โดยเฉพาะเมื่อเทียบกับการรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับอินเดีย จีน และญี่ปุ่น เดอห์ริงจึงมีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับสยามให้แก่โลกตะวันตก

หนังสือเล่มอื่น ๆ ตลอดจนบทความจำนวนมากของเขาสะท้อนให้เห็นบทบาทนี้ของเดอห์ริงชัดเจนเช่นกัน เดอห์ริงได้แสดงความเคารพต่อความสำเร็จทางวัฒนธรรมอันยิ่งใหญ่ของชาวเอเชียที่พัฒนาแล้วมาอย่างสูง และจะยิ่งเติบโตมากยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ หากพยายามจะไปแทรกซึม (Döhring, 1927 : 6) ในขณะเดียวกันเดอห์ริงวิพากษ์วิจารณ์ความเย่อหยิ่งของชาวยุโรป โดยกล่าวว่าพวกเขาถือเอาประวัติศาสตร์ยุโรปเป็นประวัติศาสตร์โลก และมองว่า “ความเย่อหยิ่งราคาถูกและเป็นอันตรายของชาวยุโรป” เป็นอุปสรรคขัดขวางไม่ให้พวกเขารู้จักคุณค่าของชนชาติอื่นและวัฒนธรรมอื่น เดอห์ริงยังเตือนอีกว่าอิทธิพลจากยุโรปนั้นอาจส่งผลด้านลบต่อวัฒนธรรมต่าง ๆ ในเอเชีย (Döhring, 1927 : 6-7)

## บทสรุป

ภาพรวมในการนำเสนอเรื่องราวของ คาร์ล เดอห์ริง บริบทอันทำให้เกิดหนังสือ “ศิลปะและหัตถศิลป์ในสยาม” ตลอดจนการให้ภาพของเนื้อหาและข้อมูลที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้ น่าจะช่วยให้เห็นคุณค่าของหนังสือเล่มดังกล่าว และช่วยเผยแพร่ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างชาวเยอรมันผู้นี้กับแผ่นดินสยาม อันจะทำให้คนไทยได้รู้จักคาร์ล เดอห์ริง ผู้นี้มากขึ้น ตลอดจน

<sup>20</sup> เอ็ดการ์ วอลเลซ (Edgar Wallace) เป็นชาวอังกฤษที่เป็นทั้งนักเขียน นักข่าว และนักการละคร ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 และ 20 เขาเป็นนักเขียนนวนิยายแนวสืบสวนสอบสวนที่ประสบความสำเร็จมากที่สุดคนหนึ่งมาจนถึงทุกวันนี้

ช่วยให้เห็นมุมมองของชาวตะวันตกที่มองศิลปะของสยามอย่างชื่นชม หากพิจารณาจากข้อความที่เดอห์ริงเองนั้นกล่าวชมศิลปะของสยามอยู่บ่อยครั้งว่ารับอิทธิพลจากชาติอื่น ๆ มากมาย แต่ผสมผสานได้อย่างลงตัว ก็อาจกล่าวได้ว่าผลงานหนังสือ “ศิลปะและทัศนศิลป์” ก็สะท้อนตัวตนของเดอห์ริงที่มีลักษณะเปรียบเทียบกับกับคุณลักษณะดังกล่าวเช่นกัน เพราะเขาได้ศึกษาศิลปะของสยามอย่างถ่องแท้ผ่านกระบวนการเปรียบเทียบกับสิ่งที่เขาได้รับรู้ มีประสบการณ์ และสัมผัสผ่านการอ่านงานวิชาการด้านประวัติศาสตร์ และการใช้ชีวิตอยู่ในสยามประเทศ จนสามารถนำเสนอองค์ความรู้เหล่านั้นออกมาเป็นงานที่มีเอกลักษณ์โดยเฉพาะที่มีความเป็นวิชาการแต่เข้าใจง่าย ด้วยสไตล์การเขียนที่มีความเป็นตัวของตัวเอง

ตามที่ได้บรรยายมาในบทความนี้ ผู้เขียนมองเห็นคาร์ล เดอห์ริง ในฐานะผู้เดินทางไปมาและเป็นผู้เชื่อมโยงระหว่างโลกต่าง ๆ เดอห์ริงเป็นสื่อกลางระหว่างเยอรมนีกับประเทศไทย ระหว่างโลกตะวันออกกับโลกตะวันตก ระหว่างชนชั้นกลางของเยอรมันกับชนชั้นสูงของไทย ระหว่างงานวิชาการอันเข้มข้น ผ่านงานเขียนเชิงวิชาการสมัยนิยมไปจนถึงงานเขียนที่เป็นวรรณกรรม หลักแนวคิดที่เดอห์ริงนำเสนอผ่านโลกต่าง ๆ ด้วยวิธีการของเขาคือความเคารพวัฒนธรรมต่าง ๆ อย่างเท่าเทียมกัน และความเข้าใจว่าวัฒนธรรมต่าง ๆ มีคุณค่าในตัวเองและสมควรได้รับความเข้าใจ โดยไม่นำเอามุมมองแบบยุโรปเป็นศูนย์กลางเข้าไปตัดสิน

นอกจากความสนใจและการทำสิ่งต่าง ๆ ที่หลากหลาย ทักษะคิดเช่นนี้เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เดอห์ริงแตกต่างจากคนรุ่นเดียวกันและกลายเป็นบุคคลที่น่าทึ่ง อย่างไรก็ตาม การเดินทางระหว่างโลกหลายใบอาจก่อให้เกิดผลเสียในแง่ที่ทำให้ไม่สามารถไปถึงที่ได้อย่างสุดทางได้อย่างแท้จริง ในกรณีของเดอห์ริง อาจเกิดคำถามขึ้นได้ว่าบุคคลอย่างเขาจะเป็นที่รู้จักมากขึ้นหรือไม่และผลงานของเขาจะได้รับการตอบรับที่ดีขึ้นหรือไม่ ถ้าเขาจะมุ่งความสนใจไปที่สาขาวิชาเดียวหรือมุ่งทำเพียงสิ่งใดสิ่งเดียว อย่างไรก็ตาม ความซับซ้อนและหลากหลายมิติในตัวเดอห์ริงเองนี้ทำให้เขากลายเป็นบุคคลในประวัติศาสตร์ไทย-เยอรมันที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวและน่าศึกษา

บทความนี้ต้องการนำเสนอข้อเท็จจริงที่ว่ายังมีอีกหลากหลายมิติเกี่ยวกับ คาร์ล เดอห์ริง ผู้ที่ยังไม่ได้มีการศึกษาวิจัยอย่างถี่ถ้วน คำถามที่ยังไม่ได้คำตอบยังคงมีอยู่มากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของงานรับรู้เกี่ยวกับตัวเขาและผลงาน แม้ว่าเราจะพบข้อมูลมากมายเกี่ยวกับสิ่งที่เดอห์ริงคิดเกี่ยวกับสยาม แต่มุมมองในทางกลับกันยังได้รับความสนใจน้อย ตัวอย่างเช่น คำถามที่ว่าคนในสยามเข้าใจหรือมองเดอห์ริงอย่างไร ชนชั้นนำชาวสยามคิดกับเขาอย่างไร เหมือนหรือแตกต่างจากที่ชาวเยอรมันหรือชาวยุโรปคนอื่น ๆ บรรยายถึงเขาหรือไม่อย่างไร นอกจากนี้ ยังน่าศึกษาวิจัยต่อไปว่าการรับรู้เกี่ยวกับตัวตนและผลงานของคาร์ล เดอห์ริงในเยอรมนีนั้นมีอยู่เพียงน้อยนิด และนวนิยายที่ต่อต้านจักรวรรดินิยมและวัฒนธรรมในยุคไวมาร์ตอนปลายและยุคนาซีนั้นส่งอิทธิพลต่อนวนิยายของเดอห์ริงอย่างไรบ้าง คำถามต่าง ๆ เหล่านี้เป็นแนวทางที่อาจกระตุ้นให้เกิดการขยายขอบเขตการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับบุคคลพิเศษผู้ซึ่งมีบุคลิกที่ซับซ้อนและโดดเด่นผู้ที่ได้มีอีกหลากหลายมิติทีเดียว

## References

- Chungsirirak, S. (1996). The Works of Karl Siegfried Dohring. Architekt. *NAJUA: Architecture, Design and Built Environment*, 13, 85-116. (In Thai)
- Chungsirirak, S. (1999). Satanirotfai Krungthep Thi Mai Dai Sang: Nor-on Khong Satapatyakram Yuk Mai Nai Siam [Bangkok Railway Station Which Was Not Built: Young Buds of Modern Architecture in Siam. *Muang Boran Journal*, 25(1), 9-31. (In Thai)
- Daroonthanom, K. (1998). *Das architektonische Werk des deutschen Architekten Karl Döhring in Thailand*. Dissertation an der Universität Osnabrück. Berlin: Logos-Verlag. (In German)
- Daroonthanom, K. (1999). Vorwort zum Nachdruck. In: Döhring, Karl: *Siam. Land und Volk*, pp.8-9, Bangkok: White Lotus.
- Döhring, K. (1916). *Buddhistische Tempelanlagen in Siam. Textband*. Berlin: Asien Verlag. (In German)
- Döhring, K. (1912). *Das Phrachedi in Siam*. (Thesis). Berlin: Buchdruckerei Gustav Ascher G. m. b. H. (In German)

- Döhrring, K. (1914). *Der Bôt (Haupttempel) in den siamesischen Tempelanlagen*. (Thesis). Berlin: Buchdruckerei Gustav Ascher G. m. b. H. (In German)
- Döhrring, K. (1923). *Siam / 1. Land und Volk*. Darmstadt: Folkwang Verlag. (In German)
- Döhrring, K. (1925a). *Art and Art Industry in Siam*. Bangkok: Asia Publishing House.
- Döhrring, K. (1925b). *Kunst und Kunstgewerbe in Siam. Textband*. Bangkok, Berlin: Asia Publishing House, Julius Brand Verlag. (In German)
- Döhrring, K. (1925c). *Kunst und Kunstgewerbe in Siam. Tafelband*. Bangkok, Berlin: Asia Publishing House, Julius Brand Verlag. (In German)
- Döhrring, K. (1927). *Im Schatten Buddhas. Roman eines siamesischen Prinzen*. Berlin: Deutsche Buchgemeinschaft. (In German)
- Döhrring, K. (1937). *Flucht aus Buddhas Gesetz. Die Liebe der Prinzessin Amarin*. Berlin: Deutsche Buchgemeinschaft. (In German)
- Dumur, F. (1994). *Lebenslauf des Prof. Dr. Ing, Dr. Phil., Dr. Jur., Karl Siegfried Doebling*. (In German)
- Eckold, S. (2012): Einmal Siam und zurück um 1900 – Das Leben des Baumeisters Karl Siegfried Döring. In: "Kontakt-online" – Das Absolventenmagazin der TU Dresden Ausgabe: 2012 (2). <https://alumni.tu-dresden.de/magazin/print.php?sid=257>. [09.09.2022] (In German)
- Ethnologisches Museum Berlin. (2022) Retrieved 09 May 2022, from : <https://www.smb.museum/home/>
- Goepper, R. (1982): Thai-Kunst in Deutschland. In: Botschaft der Bundesrepublik Deutschland in Thailand (ed.): *120 Jahre Deutsch-Thailändische Freundschaft*. Bangkok: Botschaft der Bundesrepublik Deutschland in Thailand: 139-143. (In German)
- Gurlitt, C. (1912). *Katalog der Sonderausstellung Kunst und Kunstgewerbe in Siam im Königl. Kunstgewerbemuseum zu Dresden*. Dresden: Verlag der Buchdruckerei der Wilhelm und Bertha v. Baensch Stiftung. (In German)
- HASTK (Historisches Archiv der Stadt Köln). (1927). Best. 614, A.220. Korrespondenz Karl Döhrring an die Direktion des Museums für Völkerkunde Rautenstrauch-Joest Museum Köln. Anlage 1: Daten des Lebenslaufs. (In German)
- Honguten, K. (1999). Karl Doering Lae Kansangsan Ngansathapatayakam Nai Siam [Karl Döhrring and the Creation of Architectural Work in Siam]. *Muang Boran Journal*, 25(1), 9-31. (In Thai)
- Kaewsumrit, A. (2009). Tai Ngao Phrasasada. Ruenglao Khong Chaochai Siam. Niyai Wiphakwijarn Krasae Jakawatniyom Khong Karl Doebling [Karl Döhrring's In the Path of Buddha: A Critique of Imperialism]. *Journal of Letters*, 38(2), 51-102. (In Thai)
- Kaewsumrit, A. (2012). Kritik des europäischen Überlegenheitsgedankens Anfang des 20. Jahrhunderts am Beispiel von Karl Döhrring: „Im Schatten Buddhas. Roman eines siamesischen Prinzen“. In: Volker Grabowsky (Hg.): *Deutschland und Thailand. 150 Jahre Diplomatie und Völkerfreundschaft*. Zegnitz bei Würzburg, Zenos-Verlag, pp. 202-216. (In German)
- Krairikish, P. (2013). A Brief History of Heritage Protection in Thailand. In: Chris Baker (Hg.): *Protecting Siam's Heritage*, pp. 15-40, Bangkok: Silkworm Books.
- Musée National des Art Asiatique – Guimet. (2022). Retrieved 09 May 2022, from <https://www.guimet.fr/> (In French)
- Museum fünf Kontinente. (2022). Retrieved 09 May 2022, from <https://www.museum-fuenf-kontinente.de/> (In German)
- Museum für Völkerkunde Dresden. (2022). Retrieved 09 May 2022, from <https://voelkerkunde-dresden.skd.museum/> (In German)
- Pallegoix, J. B. (1896). *Siamese French English Dictionary*. Bangkok: Imprimerie de la Mission Catholique.

- Schouten, J. (1935). A Description of the Government, Might, Religion, Customs, Traffick, and other remarkable Affairs in the Kingdom of Siam [1636]. In: *A True Description of the Mighty Kingdoms of Japan and Siam*, edited by C.R. Boxer. Amsterdam and London: The Argonaut Press.
- The Siam Society under Royal Patronage (1999). *Art and Art-Industry in Siam*. Edited under the Instructions of the Royal Siamese Government by Charles Doehring. Reprint. Bangkok: Amarin Printing and Publishing.
- Tips, Walter E. J. (2000). Forward of Reprint. In: Döhning, Karl (ed.). *Buddhist Temples of Thailand*, pp. vii-viii, Bangkok: White Lotus.
- Walravens, H. (ed.) (2001). *Albert Grünwedel. Briefwechsel und Dokumente. Briefe und Dokumente* (Asien- und Afrikastudien der Humboldt-Universität zu Berlin, Band 9). Berlin: Harrassowitz Verlag. (In German)